

časopisu. Nemáme však na vybranou. Díky politice ÚV ČSM byl časopis poškozován a jeho pověst tím nesmírně trpěla.

Redaktoři Studenta si uvědomují, že jenom pravda stojí na straně pokroku. Vždy bude spojenkyň tčch, kteří skutečně chtějí vést naši společnost dál, vždy byla zbrani ončch, kteří se chtěli zvat komunisty.

Umožnit studentům, aby mohli říkat úplnou, byť někdy i nepřijemnou pravdu, by nemělo být považováno za benevolenci z kterékoliv strany, ale za naprosto nutnou samozřejmost. Jinak s úkoly, které máme před sebou a ke kterým se s plnou odpovědností hlásíme, nepohneme.

Student, 6. března 1968

Rudolf Olšinský

Kto nám kradne mozgy?

Bol nižšej postavy, ktorú halil mierne ufúlaný biely plášť, oči skrýval za hrubými sklami a hoci bolo skoré popoludnie, už z neho razili dva balíčky cigariet a pár káv; pri rozhovore nervózne pohadzoval rukami a tým pripomínal čarodějníka-iluzionistu, ktorý z vzduchu, z ničoho, chytá, či vyčaráva peniaze, šatky a iné drobnosti, ibaže on takto chytal a spájal útržky myšlienok a názorov. Najskôr bol zvedavý (poznáme sa predsa), či to bude oficiálny rozhovor, lebo v takom prípade môže poslúžiť oficióznymi názormi, tie však, dodal, azda nie sú zaujímavé. Ak to nemá byť oficiálny rozhovor, potom nech si láskavo nechám jeho meno iba pre seba; má väznejšiu prácu ako vysvetlovať, že to, čo povedal, myslí presne tak ako to povedal alebo to myslí celkom naopak. Nie je tiež príjemné stať sa predmetom záujmu mocných jeho malého sveta, to má vždy za následok, že ak s jeho názormi súhlasia, môžu mu pridelit na znak spokojnosti nejakú tú prácu navyše (kto má čas vysedať na schôdzkach), čím mu znemožnia jeho vlastnú prácu, alebo na prejav nesúhlasu začnú mu robiť rozličné prekážky, na čo opäť doplatí predovšetkým práca. Teda nemá záujem ani o súhlas ani nesúhlas, o nijakú pozornosť. „Je to vždy z blata do kaluže“, a po dlhšej odmlke bez jasnej súvislosti s tým, čo predtým vravel, doložil: „Dúfam, že ma nebudete presievdať rečami o občianskej statočnosti a odvahe. Mám na to svoj názor. Ak si spoločnosť vytvorí taký stav, že na vyslovenie pravdy treba mať odvalu. A až raz príde na to, že sa bez nej nezaobíde, prijme ju pokorne, za zvukov mea culpa, a pravda vtedy vyslovená nestráti nič na svojej hodnote, ba naopak. Ešte získa. Keď vrátime pravdu vtedy, keď ju ľudia nechcu počuť, označujete ich za hlupákov, hoci to, že sú hlúpi, si ešte neuvedomujú. Takéto situácie sú zvyšajne tragické pre pravdonosiča. Počkajte teda do čias, až sa im zhnusí ich

bohorovnosť, až potom im dajte pocítiť hĺbku ich nevedomosti — neurazia sa. Kdeže. Sú práve v štádiu prázdnoty a sebaobčiovania a prijmu vaše slová ako slová spasiteľa. Do všetkých dôsledkov. Azda vás pre ne aj o nejaký ten čas ukrižujú, ale to už preto, aby na vás mohli v dobrom spomínať, ale (to ale bolo výsledkom našej netrpelivosti, jasne vyznačenej na tvári, hoci tieto svojské názory neboli bez zaujímavosti a nechýbal im postreh a životná pravda), ale odbieham, nuž k veci! (Na tomto mieste prestávame používať úvodzovky, ktoré slúžili a slúžia na označenie priamej reči jednej osoby. Rozhovory s niektorými ľuďmi nemožno vtessať do škatuliek otázka-odpoveď, lebo sú v pravom slova zmysle dialógmi, dialógmi, pri ktorých otázka môže byť odpoveďou a odpoveď otázkou. Tento rozhovor bol viac ako dialóg, bol to dvojpev, pri ktorom sa zo sóla rodí dvojhlas a ten zas ústi do sólového spevu. Ak navonok bude mať formu monológu, to len preto, že na papieri ťažko odlišit hlas od hlasu.)

Tak vy si teda myslíte, že západné štáty nám kradnú veľa mozgov, či kvalifikovaných ľudí, odborníkov, vedcov, čo, aby som použil žargón týchto dní „nepriaznivo ovplyvňuje“ ... no kde čo, a všetkých nás tento fakt natoľko trápi, mrzí a znepokojuje, že sa usilujeme urobiť všetko, aby tieto krádeže prestali!? Krádež mozgov — tento problém skutočne vo svete existuje. Ale je aj našim problémom? Nie je to niečo podobné ako minisukne či big beat, čo sme iba prezvali, aby sme sa zaradili do svetového diania? Nečudujte sa. V našej praxi sa práca začína pochybovaním o samej otázke či probléme. Predovšetkým skúšaním, či problém je skutočne takovým problémom, za aký sa vydáva alebo ako sa javí, či otázka je správne postavená, správne zostavená; aj problém môže byť pseudoprobémom a už samou otázkou možno klamať. Tak Západ nám kradne veľa mozgov ... Všimnime si slovo veľa. Koľko je to veľa: koľko je to percent z celkového počtu mozgov, ktoré vlastnime a koľko mozgov vlastne máme. Takto by sme se však ďaleko nedostali. Nepomohla by nám ani štatistika, ktorá by uvádzala, koľko kvalifikovaných ľudí odchádza či uteká na Západ — rozum, nadanie, talent plus vzdelanie, to je čosi na čo nemôžeme uplatniť naše kvantitatívne teórie. To nie je ako vyvážať konzervy. Taká štatistika by mohla viac klamať, ako žiadať štatistika. Mohla by byť podnetom k plesaniu, keby ukazovala, že z nejakého vedného odboru nám napríklad z vyše dvoch tisíc vedcov odišli len desiat. A čo keď práve tí desiat boli mozgovým trustom, centrom, a tí ostatní, čo zostali, žili iba mozgovým trustom, z ich nápadov a erudícií? Poznám ústav, kde z vari sto vedeckých pracovníkov odišli piati a ústav (hoci to nepriznáva) bez nich iba prištipkári a má iba malú nádej, že na niečo seriózneho príde. Ďalšie slovo v otázke bolo kradnúť — kradnúť je asi slovo, ktoré

nie celkom presne vystihuje pravý stav vecí, ale keď už sme o týchto ľuďoch skutočne chudobnejší, použijeme ho. A potom sa tam vravelo, že spoločnosť tento stav mrzí a chce urobiť všetko, aby sa napravil. Čosi nás na tomto stave mrzí. Ale čo: mrzí nás, že sme stratili vedcov či kvalifikovaných odborníkov alebo nás viac mrzí fakt, že napriek všetkým opatreniam nám užli kusy, jednotlivci, občania, ktosi, kto svojim nedovoleným odchodom porušil zákon a dal najavo, že sa mu u nás čosi nepáči, s čímsi nesúhlasí, a tým nás k tomu čomusi prinútil zaujať stanovisko a čosi povedať sebe aj verejnosti, pravdu či klam. Vidí sa mi, že nám skôr chýba kus, že nás skôr mrzí kritika, ktorú takýto odchod predstavuje. Pravda, tvárim sa, že nás mrzí odchod odborníka. To však je sebaklam, ba niekedy aj pretvárika. Veď my dodnes ešte vedu a vedcov, odborníkov v pravom slova zmysle nepotrebuje. Sme čosi ako deti, ktoré v škole naučili, že mlieko je chutné a zdravé. Toto naučené sú ochotné kedykoľvek odrecitovať, deklarovať, ale málokedy sú ochotné mlieko piť. A ak aj, zvyčajne s odporom. Tvrdíme, že vo vede, v odbornom prístupe a riešení vecí je naše východisko i spása, ale to všetko je skôr zbožné želanie. Veď o tom, kedy a nakoľko pustíme k slovu, či k práci odborníkov, o tom zvyčajne rozhodujú neodborníci, prípadne ľudia, čo sa môžu za odborníkov vydávať, lebo rozličným spôsobom nadobudli nie kvalifikáciu, ale potvrdenie o tom, že sú kvalifikovaní. Takéto hodnotenie vyznieva (z našej strany) dosť subjektívne. Skutočne môže byť viac pocitom, ako faktom. Jestvujú aj objektívne fakty. Každý, kto len číta noviny vie, a skoro denne sa dozvedá koľko nekvalifikovaných ľudí pracuje na mestach, čo si vyžadujú vysokú kvalifikáciu a koľko kvalifikovaných trochári na všetkých miestach pre poskokov a úradníkov. A to sa kritizuje — a už roky — ale niklebo nič nie je schopné to zmeniť. Zásady sú jedna vec a prax je celkom iná. Keď v konkrétnej situácii príde na lámanie chleba, všetko iné, len nie kvalifikácia je prvoradá. Pred rozumom, vedomosťami, schopnosťami často stojí staroba (v zmysle dlhoročných zásluh), zásluhy o to či o dačo iné, oportunizmus, priateľstvo — to sú prvoradá oprávnenia na riadenie či rozhodovanie. Stále však ešte rozprávame v kategóriách dobrých či zlých úmyslov, kritérií. Na dobrých či zlých úmysloch nemožno stavať. Musí sa zmeniť model, ktorý nás ovláda (terajší nikoho nenúti dať na zodpovedné miesto odborníkov), lebo tento umožňuje konať nezodpovedne, proti zdravému rozumu — zlatom pokrývať strechy a prstene vyrábať z betónu. Tu kdesi je jedna z príčin prečo nám ktosi nemôže „kradnúť“ mozgy. Kvalifikovaný človek potrebuje kvalifikované miesto, len na ňom môže ďalej rozvíjať svoje schopnosti, využívať nadanie, skúmať a nachádzať všetko, čo v ňom je, ďalej sa kvalifikovať, jedným slovom sebarealizovať sa. ak takéto miesto nedostane, začína intelektuál-

ne odumierať, hrozba takéhoto zániku sa u neho prejavuje v nespokojnosti a v niektorých prípadoch aj v odchode. Síce pominuli časy, keď vzdelanie samo bolo podozrivé, teraz sú iba časy, že vzdelanie slovami oceňované je stále zaznávané. Nivelizácia, o ktorej sa toľko rozpráva, je iba dôsledkom tohto podcenenia. Vyjadrené v korunách, vraví sa odborníkovi, že jeho intelekt, vzdelanie nie sú oveľa viac (o dvesto-tristo korún?) ako nedokončená osemročnica ktoréhokoľvek chlapa kdesi na stavbe. Nie je to viac, neprinášaš viac, čiže musíš sa rovnako tlesniť ako každý iný v byte, kde nemáš pre seba štyri steny, stáť v zástupoch na mlieko, čistiť parkety, utierať riad, hnať dečku do škôlky a späť. Čo nás po tom, že tvoja skutočná práca nie je iba osem hodín na pracovisku, ale že k nej treba prirátat ešte ďalších päť šesť, ktoré zaberie štúdium, rozmýšľanie o pracovných problémoch. Čo nás po tom, že ty peniaze potrebuješ na to, aby si mohol lepšie pracovať a nie si ako väčšina z tých, ktorí teraz hrabú, len aby sa mohli ukazovať. To, čo dnes je, trochu pripomína časy, keď poriadny másiarsky majster bol stokrát viac ako na štátny plat odkázaný gymnaziálny profesor. Nivelizácia sa niekedy hodnotí ako kurizovanie masám. Ale je to však kurizovanie lacné, na ktoré mnohí doplácajú.

Tým, že robotník má skoro taký, ak nie väčší plat ako odborník, často zabúda na to, že aj jeho plat je nízky. Je to až tragicky smiešne, aké priam ruvačky sa medzi vzdelanými ľuďmi, odborníkmi odohrávajú, keď sa majú obsadiť rozličné krátkodobé miesta či štipendia v zahraničí. Smiešne je to, čo sa okolo toho deje, tragické to, že iba tou cestou sa môže odborník z mnohých profesií dopracovať k niečomu. Vidí sa mi, že pre našu situáciu slovo krádež, kradnutie nevyhovuje. Vystihuje situáciu tam, kde odborníkov všetkými silami, (pravda v rámci svojich možností) si držia, a ktosi si ich vyššími ponukami, lepšími možnosťami len prelanári. V našom prípade skôr ide o zbieranie. Tu sa nekradne, tu sa zbiera pohoďené, pritom to, čo niekto zodvihol, má ešte zo zmeny majiteľa radosť. Nielen preto, že dostane viac peňazí, ale aj preto, že sa s ňím ráta a musí rátať. Rakúšania vraj vravia, že naše dievčatá sú najlacnejšie, v rovnakej, ak v nie väčšej miere to platí aj na našich odborníkov. Nuž mnohí radi sberajú.

A niekedy umožňujeme zbierať, hoci by sme to umožniť nemali, či nemuseli. Je to dôsledok toho, že každý pokus odísť z domoviny považujeme iba za kritiku, zradu. Čo by sa stalo s mladým človekom, ktorý by navštívil patričné úrady a oznámil, že na neurčitý čas chce odísť do zahraničia, chce pracovať v rozličných firmách, ústavov a po čase sa hodlá vrátiť? Vyhodili by ho, lebo by ho považovali za chytráka, ktorý chce takto, legálnou cestou ujsť. A nielenže by ho vyhodili, ešte by naňho upozornili, že je taký a teda... To, čo niekedy mohol a niekedy musel urobiť

každý stolársky tovariš, ak sa chcel stať majstrom: ist' na skusy, zvandrovať kus sveta, to dnes nemôže mladý nádejný odborník, či vedec. Alebo aspoň nie v takom rozsahu, aký by sa žiadal. Než by sme mu umožnili získať nové skúsenosti, radšej ho zaradíme na miesto, kde to, čo vie, využije vari na desatinu a zvyšok je úhor. Do istého času (keď panovali termíny ako poklonkovanie sa pred buržoáznu vedu a pod.), keď sme si mysleli, že styk so Západom je rovnako nákazlivý a nebezpečný ako pohlavné choroby, malo to aj svoje oprávnenie. Dnes oprávnenie zmizlo a zostala zotrvačnosť. Ak dnes chce ktosi vlastnými zmyslami zistiť, že svet je guľatý a veda mnohoválna a mnohostranná a neuspokojí sa s turistickými zájzdzami, či s cestou so stovkou dolárov vo vrecku, nuž... Používame termín útek preto, lebo sme sa naučili používať termín odchod, preto, že medzi odchod a príchod nevyhnutne vkládame odsúdenie, zhabanie majetku, kádrovanie. Príchod teda nie je logickým dôsledkom odchodu, jestvujú iba odchody bez možnosti návratu. Prečo to však je? Neveríme týmto ľuďom, že sa vrátia, alebo neveríme sebe, že budeme vedieť vytvoriť také podmienky, aby sa vrátili. To je otázka! Má však toto všetko trápiť nás, komu naše trápenie pomôže? Trápenie má byť iba prvým krokom k odstráneniu trápenia. A keď nemožno urobiť druhý krok, prvý sa urobiť neoddá.

P.S. Akýsi čas po tomto rozhovore (rozprávalo sa ešte dlho a o mnohom), uskutočnil sa ešte jeden rozhovor. Náhodnejší ako ten prvý. Jeden zo známych nám vyrozprával situáciu v istej fabrike: v poslednom čase sa mzdy robotníkov podstatne zvýšili. Zarobia si viac, ale nie preto, že by viac urobili, iba viac píšú. Majstri, technici a všetci tí, ktorí by mali takýto rast miezd obmedziť a ktorí o tom vedia, sú ticho. Mlčia. Za platy, ktoré dostávajú, sa im neoddá vyvolávať konflikty, znepríjemňovať si život. Ak by ich raz niekto volal na zodpovednosť, ak by ich pozbavil funkcií a suspendoval na robotníkov, nič strašného sa nestane — ibaže zarobia viac.

O niekoľko dní neskôr neznámy čitateľ poslal nám výstrižok dvoch inzerátov z časopisu Práca do dňa 8.II. t.r. Prvý inzerát oznamuje, že Stavomontáže Bratislava prijímá väčší počet sklenárov (2500 Kčs), stolárov (2100 Kčs), izolatérov (2000—2100 Kčs), obkladačov (2200 Kčs), všetkých, ktorí sú zapracovaní umožnia získať výučný list, sľubujú im jednosmennú prevádzku, všetky voľné soboty a ubytovanie. V druhom inzeráte Pozemné stavby v Košiciach oznamujú, že prijímá vedúceho výroby prefabrikátov (plat do 2200 Kčs), podmienkou je samozrejme vysokoškolské alebo stredoškolské vzdelanie, päťročná prax.

Rozhovor na horeuvedenú tému, ako vidno, nebol ani akademický, ani odťažitý.

Kultúrny život, č. 10, 8. marca 1968

Jan Procházka Kdo se to hlásí o slovo?

Bez obvyklých instrukcí jsme se ocili uprostřed celonárodní diskuse. Kdeko si dovoluje říkat nejenom co si myslí, ale i pravdu. Jsou dokonce hlasy, které dokazují, jak lehe jsme v našem pokrokovém věku upadali až do středověku.

Diskutující občan se kupodivu nedožaduje ničeho sám pro sebe. To je pozoruhodné. Mluví o našich společných věcech. Chce být pravdivě informován. Dožaduje se zpráv o veřejných i neveřejných záležitostech a závazcích. Míni se napříště zúčastnit rozhodování. A hlavně si chce svobodně vybírat ty, kterým svěří správu svých věcí. Touží s tyto muže nejenom volávat, ale chtěl by mít možnost je i odvolávat. Není to snad nic přemrštěného, uvážíme-li, že to všechno už u nás bylo a dokonce v tak zaostalém systému, jakým byl kapitalismus. Máme-li i dnes v hojném počtu obce a města, kde neodvolatelně dvě desetiletí vládou tři rodiny, měli bychom chápat, že občan někdy diskutuje hlasitěji a hnevivě, neboť právě činnost těchto samozvaných představitelů se střetává s jeho vlastní představou o socialismu a lidské důstojnosti. Bylo to právě toto samoděržaví, které vytvářelo živnou půdu pro možné tragické ořesy.

Těchto lidí a nikoliv diskutujících by bylo namístě se zeptat, jestli nezacházejí daleko. Ale i když pomíne všechny hříchy minulosti, nepředpokládám, že směřujeme k Budapešti. Nikdo nemá chuť ani demolovat ani ničit; dilo zkrátka pokračuje v našich městech i bez zásahu naší ruky.

Pozoruhodné ovšem je, že nikdo ze starostlivých mužů, kteří teď v obavách zvedají prst, nenalezl odvahy odporovat, když jeden jediný funkcionář ještě zcela nedávno vyzýval veřejně k bezohlednému potlačení celé významné společenské vrsivy. Jazykem manifestů z občanské války nepokrytý naznačoval frekventantům důstojnických škol, že vyvrátí nejenom určité myšlenky, ale i jejich nastiele. Ve zmíněném prostředí to již neříkal jenom náhodou, což ostatně potvrdily události, které následovaly.

Jenom očista, která se nezastaví v polovině cesty, nám může vrátiť zájem o společné záležitosti, iniciativu i vůli. Je-li varováno před škodlivostí kritického monologu, rád bych připomenul, že to byl mnohaletý nekritický monolog samochvály, který nás přivedl na práh hospodářského, politického i morálního neúspěchu. Lidé určitých kvalit samozřejmě už teď, na samém počátku demokratizace, ze všeho nejvíc myslí hlavně na hranice této demokracie. Jsou konečně ochotni vládnout i demokraticky, budou-li to hlavně oni, kdo bude vládnout. Vidina rozvrácené země je děsí méně než stůl moci bez jejich křesla. Je až dojemné, jak beze zbytku ztotožnili osud socialismu se svým vlastním postavením. Čtyřměšťanský generál byl dokonce odhodlaný prodloužit